

Kimlik İşlevleri ile Kolektif Eylem Arasında Sosyal Adaletin Düzenleyici Rolü

Orhan KAYA¹ , Nihal MAMATOĞLU²

Makalenin

Geliş Tarihi:

29.04.2022

Kabul Tarihi:

10.09.2022

Yayın Tarihi:

29.12.2022

Atf/Citation:

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2022). Kimlik işlevleri ile kolektif eylem arasında sosyal adaletin düzenleyici rolü. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 2(2), 136-156.

ÖZ

Kolektif eylem birçok duygu ve algının sonucunda ortaya çıkan çok yönlü bir sosyal hareketlilik örneğidir. Bu çalışmada kolektif eylemi önemli bir düzeyde etkilediği düşünülen sosyal adalet ve kimlik işlevleri beraber ele alınmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; kimlik işlevleri ile kolektif eylem tutumu arasındaki ilişkide sosyal adalet algısının rolünü incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın örneklemini Türkiye'nin farklı bölgelerinden kolay örneklem yöntemiyle 8 üniversiteden 263 kadın, 242 erkek toplam 505 bireyden oluşturulmuştur. Katılımcıların yaş aralığı 18-32 (Ort. Kadın 20.3; Erkek 20.9) olarak hesaplanmıştır. Araştırma sorularını test etmek amacıyla; korelasyon, doğrusal regresyon ve düzenleyici regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Analizler sonucunda sosyal adalet algısının hem genel kolektif eylem eğilimini hemde kolektif eylemin her iki alt boyutunu da yordadığı saptanmıştır. Diğer taraftan sosyal adaletin; kimlik işlevleri ile kolektif eylem arasındaki ilişkide düzenleyici bir rolü olduğu göstermiştir. Yapı kimlik işlevi ile genel olarak kolektif eylem arasında sosyal adaletin düzenleyici rolü olduğunu göstermiştir. Yine yapı işlevi ile kolektif eylem alt boyutu olan bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler arasındaki ilişkide sosyal adaletin düzenleyici rolü olduğu görülmüştür. Ayrıca kimlik işlevi alt boyutlarından uyum ve kontrol işlevi boyutları ile kolektif eylemin bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler alt boyutu arasındaki ilişkide sosyal adaletin düzenleyici role sahip olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda; kimlik işlevleri belirginleştğinde, sosyal adalet algısının kolektif eylem sürecini önemli düzeyde etkilediği ve belirlediği söylenebilir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Adalet, Kolektif Eylem, Sosyal Adalet, Kimlik İşlevleri

¹Dr., Roma Sapienza Üniversitesi, Gelişimsel ve Sosyal Psikoloji Bölümü, Roma, İtalya, orhankaya21@gmail.com

²Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bolu, Türkiye, mamatoglu_n@ibu.edu.tr

The Moderator Role of Social Justice Between Identity Functions and Collective Action

ABSTRACT

Collective action is an example of multifaceted social mobility that emerges as a result of diverse emotions and perceptions. In this study, social justice and identity functions, which are thought to affect collective action at a significant level, were investigated together. The current study primarily aims to examine the moderator role of social justice perceptions in the relationship between identity functions and collective action attitudes. In order to achieve this goal, a total of 505 participants (263 women and 242 men), from 18 to 32 years (M=Female: 20.3; Male: 20.9), from 8 universities in different regions of Turkey were selected by using the easy sampling method. To test our research questions correlation, linear regression and moderator regression analyzes were performed. Data showed that the perception of social justice predicted both general collective action tendency and two sub-dimensions of collective action. Results also revealed that social justice had a moderating role in the relationship between identity functions and collective action. Results also showed that social justice played a moderating role in the relationship between the structure identity function and collective action in general. Next, the analyzes demonstrated that social justice had a moderator role in the relationship between the structural function and the actions that did not impose legal responsibility on the individual, which is one of the collective action sub-dimensions. Moreover, it has been found that social justice had a moderator role in the relationship between the cohesion and control function dimensions, which are among the sub-dimensions of identity function, and the actions that did not impose legal responsibility on the individual. In line with the results obtained in this study, when identity functions became evident, it might be said that the perception of social justice could significantly affect and determine the collective action process. Finally, the findings were discussed in light of the relevant literature.

Keywords: Identity, Justice, Collective Action, Social Justice, Identity Functions

Sorumlu Yazar:

Orhan KAYA

Roma Sapienza Üniversitesi, Gelişimsel ve Sosyal Psikoloji Bölümü, Roma, İtalya,
orhankaya21@gmail.com

GİRİŞ

Grup davranışı ve bireyin grup içerisindeki davranışına ilişkin yapılan neredeyse bütün çalışmalara, yayına, araştırmaya veya tartışmaya zemin olan ve temel bir dayanak noktası olarak kabul edilen Le Bon'un 1895'te yayınlanan "Kitleler Psikolojisi" adlı çalışması halen sosyal psikoloji ve grup davranışları alanındaki kavramsallaştırmalara öncülük etmektedir. (Jackson 1988; Reicher 1996; Akt. Karahan 2001).

Kolektif eylem konusunda literatürde birçok farklı tanımlamayla karşılaşmak mümkündür. Farklı disiplin ve araştırmacılar kolektif eylem kavramının farklı yönlerine odaklanmıştır. Bu nedenle tanım ve tanımlama farkları ortaya çıkmaktadır. Tajfel ve Turner (1979) kolektif eylemi tekil olarak bireylerin gücü veya konumundan öte ait olunan bütün grubu konum ve statü olarak değiştirmeyi veya geliştirmeyi hedefleyen bütün eylemler olarak tanımlamaktadırlar. Wright ve arkadaşları (1990) kolektif eylemi herhangi bir grubun dezavantajlı durumunun düzeltmeye yönelik olan veya grubun çıkarlarını gözeterek bütün kalabalık davranışlarının kolektif eylem olarak tanımlanabileceğini ifade etmişlerdir. Araştırmacılara göre bireysel çıkarları gözeterek eylemler kalabalık bir şekilde yapılsa dahi kolektif eylem olarak tanımlanamayacağını ifade etmişlerdir. Wright (2009), herhangi bir eylemin bireysel mi yoksa kolektif mi olduğuna karar verilmesi için eyleme katılan kişi sayısından öte o eyleme katılan bireylerin kendilerini sınıflandırma derecesinin ve bireylerin niyetinin belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

McGarty ve arkadaşları (2009) kolektif eylemi bütünleşik toplumsal eylem olarak değerlendirirken, Stürmer ve Simon (2004) kolektif eylem süreçlerini ve kavramını sosyal hareket etkinlikleriyle, Tajfel, 1974; Van Zomeren ve Iyer, (2009) insanların ihtiyaçlarını ve öfkelerini ifade ettikleri bir mekanizma olarak tanımlarken Drury ve Reicher (2005) kalabalık edimi ile eşit olarak ele almaktadır. Genel olarak imza kampanyası, sokak eylemleri, yolu trafiğe kapatma, dilekçe yazma, isyan, eğitim çalışması, grev, iş yavaşlatma, boykot, kamu hizmetini engelleme, lobi oluşturma, açlık grevi, oturma eylemi, hatta silahlı çatışma gibi eylemler ve etkinlikler kolektif eylem olarak değerlendirilmektedir (Wright, 2009). İlgili literatürde kolektif eyleme ilişkin çalışmalar kolektif eylemi tek boyutlu bir kavram olarak ele almıştır. Ancak Kaya ve Mamatoğlu'nun (2017) çalışması kolektif eylemin iki boyutu olduğunu ortaya koymuştur. İlk boyut sosyal medya paylaşımları (Facebook, Twitter...vb) gibi bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım ikinci boyut ise bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım (örn. Basın açıklamasına veya protestoya katılmak) olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada şimdiye kadar genellikle tek boyut olarak çalışılan kolektif eylem olgusu yukarıda ifade edilen iki boyut ile incelenmiştir.

Her ne kadar birçok araştırmacı ve bilimsel disiplin kolektif eylemi farklı bakış açıları ile incelese de kolektif eylem süreçlerinin sosyo-psikolojik boyutları ve temelleri son zamanlarda daha fazla ilgi çekmeye başlamıştır (Klandermans, 1997). Araştırmalar, bireyleri kolektif eyleme yönelten ve motive eden temel etkenlerin başında sosyal kimliğinin olduğunu ortaya koymuştur (Gamson, 1992; Klandermans, 1997, 2004; Livingstone, 2021; Uluğ ve Acar, 2019). Çok sayıda çalışmaya göre sosyal kimlik; bireylerin ortak hedefler geliştirdikleri ve kolektif eyleme yönelten ortak acıları deneyimledikleri bir temeldir (Drury ve Reicher, 2005; Postmes ve Branscombe, 2002; Tajfel, 1974; Van Zomeren ve ark., 2004). Kolektif eyleme yönelme

konusunda sosyal kimlik; bir merkez işlevi görmekte ve birçok farklı değişken arasında bir köprü görevi görmektedir (Van Zomeren ve ark., 2008). Bununla beraber De La Sablonnière ve arkadaşları (2013) kolektif eylem davranışını bireylerin bir kimlik edinme çabası olarak tanımlamışlardır. Yine Duncan'a (2012) göre kolektif eylemi olumlu kimlik kazanma veya kimliği daha güçlendirmenin bir yöntemi olarak kabul eder. Bu doğrultuda kolektif eylem, kimlik ve kimliklenmenin yoğun bir ilişki içinde olduğu ve karşılıklı birbirini geliştiren ve motive eden iki mekanizma olduğu düşünülmektedir.

Kimlik, Kimlik İşlevleri ve Kolektif Eylem

Bireyler doğduğu anda kendisinden önce inşa edilmiş tanımlanmış bir sosyal yapının içine doğarlar. Dolayısıyla bireyler doğuştan sahip olduğu dil, inanç, ırk, cinsel yönelim, coğrafya, ten rengi...vb. birçok özellik bakımından daha önce belirlenmiş sosyal sınıfların içine girmiş olurlar. Bu doğrultuda bireyler doğuştan tamamen tesadüfi olarak ve kendilerine bir tercih hakkı tanınmadan içine girdikleri sosyal sınıflar içerisinde belirli ilişki ağları geliştirip aidiyetlere sahip olmaya başlarlar. Ortaya çıkan bu aidiyetler ve tanımlamalar sosyal kimlik olarak kavramsallaştırılmıştır (Hogg ve Abrams, 1998; Lipponen ve ark., 2003). İçine doğduğu sosyal gruba yönelik bireyler tarafından sosyal kimliğin bir gereği olarak olumlu-olumsuz değerlendirme ve yorumlar yapılır ortaya çıkan bu süreç bireylerin benliğinin oluşmasına önemli katkılar sağlar (Hogg ve Abrams, 1998).

Sosyal Kimlik Kuramı (SKK) (Tajfel ve Turner 1979) bireyin kimliklendiği sosyal yapının diğer gruplar arasında sosyal statü bağlamında daha iyi bir konumda olduğunu algılaması ve düşünmesinin önemli olduğunu vurgular. Etnik, cinsiyet, siyasi, dini vb. bir gruba dahil olarak grup kimliğine sahip birey; ait olduğu grubu sosyal statü bağlamında daha iyi bir konuma getirmek için sürekli bir mücadele içinde olur. Sürekli devam eden bu mücadeleyi bazı stratejiler doğrultusunda yürütür. Bu mücadele süreci devam ederken bireyin davranış örüntüsü; ait olduğu sosyal gruptan ayrılma ile statü olarak daha iyi bir konumda olan bir sosyal gruba geçme davranışı ile ortaya çıkan sosyal hareketlilik, yaratıcılıkla beraber aktivizm içeren sosyal rekabete yönelmeye kadar devam eden birçok seçeneğin var olduğu bir bağlamda şekillenir (Tajfel ve Turner, 1979; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Ortaya çıkan yeni bağlamda; bireyin seçeneklerinden ilki statü açısından daha iyi bir konumda olan bir gruba dahil olmak ve yükselen grup statüsü ile kendini daha değerli hissetmeye çalışmaktır. İkinci seçenek olarak ise birey kendi grubu dışındaki gruplar ve üyeleri ile rekabete girerek kendini ve ait olduğu grubu dezavantajlı durumdan çıkarıp daha iyi bir statüye kavuşturmaya çalışmaktır. Grup üyesi olan bireyin içine girdiği rekabet genellikle kolektif eylem yolu ile ortaya çıkar.

Serafini ve Adams'ın (2002) tanımlamasıyla, sosyal kimliğin bireye sunduğu; bireyin benliğini anlamlandırabilmesi için bir yapı; ilişkiler değerler ve hedefler aracılığıyla amaç; öz kontrol algısı ve özerklik yani kontrol; edimler, çevre ve bilişler arasında uyum; son olarak alternatif seçenekler bağlamında gelecek işlevlerinin bireyin yeterlilik algısına ve sosyal adaletsizlikler karşısında kolektif eyleme geçebilme kabiliyetine yön verebileceği ve aynı zamanda eyleme geçtikçe sosyal adaleti sağlama motivasyonunun ve yeterlilik algısını artırarak kimliğine ve kimlik işlevlerine olumlu katkısı olacağını düşünmek mümkündür. Bu bağlamda kimlik işlevleri ile sosyal adalet arasında kurulan ilişki bir aracılık ilişkisinden çok bir tür etkileşim ilişkisidir. Böyle ilişkisel bir çalışmada bu türlü bir ilişki kimlik işlevleri ile kolektif eylem

arasındaki ilişkide sosyal adaletin düzenleyici rolünün incelenmesi olarak tanımlanabilir. Tek tek bu çalışmada ele alınan beş kimlik işlevi bağlamında sosyal adalete ve kolektif eylem arasındaki ilişkiler şöyle kurulabilir. Örneğin bireyin kendini tanımlayabilmesini sağlayan yapı işlevi bireyin ait olduğu grubun statüsünü yükselmek üzere algıladığı adaletsizlik karşısında kolektif eyleme geçerek kendini tanımladığı yapıyı güçlendirmesi için bir yol olabilir. Yani bireyin algısında yapı işlevinin düzeyi sosyal adalet algısının düzeyi tarafından düzenlenerek kolektif eylemin ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilir. Öte yandan bireyin adaletsizliğe uğradığını düşündüğü sosyal grubunun statüsünü yükseltme hedefini kendine bir yaşam amacı edinerek bu amaca ulaşmak için kolektif eyleme geçmesine neden olabilir. Bireyin algısında adaleti sağlamak ve hayatını kontrol etmek için özgür iradesi ile bilinçli ve kontrollü olarak kolektif eylem davranışı geliştirebileceği düşünülebilir. Bir başka kimlik işlevi olan uyum ile ilgili olarak; bireyin sahip olduğu değerler ile o değerlere uymayan yaşantılar -adaletsizlik gibi- arasında uyum kurabilmek için adaletsizliği adalete çevirmek üzere kolektif eyleme yönelmesi beklenebilir. Son olarak, sadece geçmiş ve şu an kendisi için değil gelecekte kendisi ve ait olduğu sosyal grup için kendi geleceğine karar verme ve seçim yaparak adaletsizlik algısını değiştirmeye yönelik kolektif eylem içinde olması beklenebilir. Bu beklentiler Van Zomeren ve arkadaşlarının (2008) açıkladığı gibi temelde sosyal kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkinin algılanan adaletsizlik ve algılanan yeterlilik ile ilişkilendiği şeklinde özetlenebilir. Yapı, amaç, kontrol, uyum, gelecek olarak özetlenen kimlik işlevleri bu manada bireye adaletsizlikler karşısında harekete geçmesini sağlayarak yeterlilik algısını verebilir (Llones ve ark., 2022; Singleton, 1999).

Sosyal Adalet/Sizlik Algısı, Kimlik ve Kolektif Eylem İlişkisi

Stürmer ve Simon'a (2004) göre kolektif eylem, doğrudan kendilerine veya ait oldukları sosyal gruba yönelik bir adaletsizliğe öfke hissedilen ve bununla beraber kolektif bir kimlik ve bilinç duygusuna sahip bireylerin öncülüğünde yapılabilir. Bu doğrultuda Simon ve Klandermans (2001) politik düzeyi yüksek kolektif kimlikte rakip bir grubun varlığının çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. Böylesi bir durumda gruba kimliklenmiş bireyler bir ötekiye sahip olacak ve yaşanan dezavantajlı durum ve adaletsizlikler için bir sorumlu fail grup bulmuş olacaklardır. Bu nedenle karşıt gruba öfke duygusu beslenebilmektedir. Duyulan kolektif öfke söz konusu sosyal kimliğe sahip bireylerin hissettikleri adaletsizlik karşısında kolektif eyleme geçmeleri ile sonuçlanır. Kimlik, adaletsizlik algısı ve kolektif eyleme yönelme bir sıra takip ediyormuş gibi görünse de sosyal kimliklenmenin kolektif eylem tarafından güçlendirilmesi de söz konusudur. Kolektif eylemi sosyal kimlik ile ilişkisi üzerinden açıklamaya çalışan yaklaşımlar, kolektif eylemleri kimlik kazanmanın bir yolu olarak kabul eder (De La Sablonnière ve ark., 2013)

Zomeren ve arkadaşlarının (2008) adaletsizlik, yeterlilik ve kimlik değişkenlerini içeren, verilerin bir alt analizinde adaletsizliğin, kimlik ve kolektif eylem arasında aracı değişken olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca bireyleri kolektif eylemlere katılmaya motive eden bir diğer faktör, bireylerin kendi durumlarını diğer grupların üyeleriyle karşılaştırmasıdır. Diğer gruplara verilen haklardan yararlanamadıklarını değerlendiren grup üyeleri, yaptıkları karşılaştırma sonucunda buna itiraz etme eğiliminde olurlar (Folger, 1986). Özellikle bazı haklardan mahrum bırakılma duygusunu yaşamak, protestolara veya toplu eylemlere katılmaları için motivasyon

yaratır (Klandermans, 1997). Van Zomeren ve arkadaşları (2008) ileri sürdükleri sosyal kimlik ve kolektif eylem modeli vasıtasıyla, kimlik ile kolektif eylemin pozitif yönlü ilişkili olduğunu ve algılanan adaletsizlik ile algılanan yeterliliğin, kimlik ile kolektif eylem arasında aracılık ettiğini bulmuşlardır.

Gelir dağılımı, yer altı ve yer üstü kaynaklarının dağılımı gibi maddi kaynakların yanında adalet, eşit yurttaşlık ve temel insan hakları gibi kaynakların dağılımını da kapsayan sosyal adalet diğer taraftan dezavantajlı grupların desteklenmesini de içine alır. Dezavantajlı olduğunu düşünmek ya da ait olduğu grubun haksızlığa maruz kaldığını hissetmek adalet algısı ve duygusu ile açıklanabilir. Zomeren ve arkadaşları (2008) adaletsizlik algısı ve kolektif eylem süreçleri üzerine yaptıkları çalışmalar doğrultusunda bireysel nedenlerle oluşan adaletsizlik algısından öte grup üyeliğine yönelik adaletsizlik algısının kolektif eylem ile ilişkili olduğunu vurgulamışlardır.

Kolektif eylem, sosyal adalete ve kimlik işlevlerine ilişkin literatür incelendiğinde; kolektif eylem ile sosyal adalet veya adalet üzerine (Drury ve Reicher 2005; Shankar-Brown, 2015; Uluğ ve Tropp 2021; Van Zomeren ve ark., 2008); kolektif eylem ile kimlik veya kimliklenme (Chayinska ve ark., 2021; Livingstone, 2021; Livingstone ve ark., 2022; Pozzi ve ark., 2022; Stürmer ve Simon 2009; Ufkes ve ark., 2014; Van Zomeren ve ark., 2008; Van Zomeren, 2019) gibi birçok ikili çalışma yapıldığı görülürken; kimlik işlevleri ile kolektif eylem ikilisinin ilişkisinde sosyal adalet/sizliğin nasıl işlev gördüğüne dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Alan yazına bakıldığında kolektif eylem çalışmaları etnik azınlıklar veya dezavantajlı gruplar (Chan ve Mak, 2020; Gezici-Yalçın, 2013; Selvanathan ve Leidner, 2020) gibi non-normative gruplar üzerinde yapıldığı görülmektedir, mevcut çalışma ise normative bir grup olan öğrenci örnekleminde gerçekleştirilen ilk çalışmadır. Bu noktada kolektif eylemin non-normative bir grupta test edilmesi ve bu örnekleminde bulunan ilişkiler toplumu eyleme geçiren mekanizmalar hakkında yeni bilgiler sunacaktır.

Adalet algısının hangi düzeyde bireyi kolektif eyleme ve ne tür eylemlere yönlendirdiği ayrıca bu durumun kimliğin hangi işlevi belirginleşirken ortaya çıktığı sorusuna cevap vermesi açısından bu çalışmanın sonuçları önemlidir. Zira bu anlamda literatüre kazandırılacak bu bilgi farklı sosyal kimliklerden grupların bir arada yaşama, ortaya çıkan kimlik ya da adalet temelli sorunları anlama, sosyal politika üretme ve tedbir alma anlamında toplum önderlerine, yöneticilere yol gösterebilecektir.

Bu çalışmanın temel amacı hem kolektif eylem, sosyal adalet ve kimlik işlevleri değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleme hem de sosyal adaletin diğer değişkenler arasındaki düzenleyici rolünü incelemektir. Ayrıca kimlik işlevleri ve kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal adalet/adaletsizlik algısının rolünün açıklayıcı bir yaklaşımla incelenmesidir. Bu çalışma da sosyal adalet algısı kolektif eylem ve kimlik işlevleri arasında anlamlı korelatif ilişkilerin olması beklenmektedir. Aynı sosyal adalet algısının kimlik işlevleri ve alt boyutları ile kolektif eylem ve alt boyutları arasında düzenleyici bir rol oynaması beklenmektedir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Türkiye'deki üniversitelerde eğitim gören öğrenciler bu çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; Abant İzzet Baysal, Gümüşhane, Hakkâri, İnönü, Kırıkkale, Mersin, Muğla ve Trakya üniversitelerindeki öğrenciler örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem sayısı 505 öğrenci, 263'i (% 52.1) kadın, 242'i (% 47.9) erkektir. Katılımcıların yaşı 17 ile 32 arasında değişmekte olup kadınların yaş ortalaması 20.3 erkeklerin yaş ortalaması ise 20.9 olarak hesaplanmıştır. Araştırma öncesinde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 2014/100 karar numarası ile Kasım 2014 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu

Katılımcılardan demografik bilgi formu kullanılarak cinsiyet, doğum yeri, yaş, eğitim gördükleri üniversite, bölüm ve sınıf bilgileri alınmıştır.

Sosyal Adalet/sizlik Ölçeği (SAÖ)

Bu çalışma kapsamında sosyal adalet algısını değerlendirmek için Yıldırım'ın (2011) Türkçe'ye kazandırdığı ve Ljubotina (2004) tarafından yapılan çalışma ile geliştirilen sosyal adalet/sizlik ölçeğinden faydalanılmıştır. Bu ölçme aracı 5'li likert tipi (1= Katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) derecelendirme yöntemi ile değerlendirilen 5 maddeden (örn. Ülkemde herkes, amaç ve isteklerini yerine getirmede eşit fırsatlara sahiptir) oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması çalışması kapsamında yapılan değerlendirme ve analizler ölçekteki maddelerin faktör yüklerinin .58-.82 arasında olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan aynı çalışmada aynı maddelerin toplam korelasyon değerlerinin .71-.78 arasında olduğu bulunmuştur. Ayrıca varyans değeri %53.87 ile Cronbach Alpha katsayısı .78 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yıldırım (2011) nihai olarak bu ölçeği 5 maddeli ve tek boyutlu olarak Türkçe'ye uyarlamıştır. Ölçekten alınan puanın yükselmesinin bireyin adaletsizlik algısının artması anlamına geldiğini göstermektedir. Bu çalışmada yapılan analizler ölçeğin Cronbach Alpha değerinin .67 ve madde faktör yüklerinin .55-.78 olarak olduğunu göstermiştir.

Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ)

Bu çalışmada kimlik işlevleri algısı kimliği farklı psikolojik işlevler bağlamında değerlendiren Serafini ve arkadaşları (2006) tarafından geliştirilen Kimlik İşlevleri Ölçeği (KİÖ) ile değerlendirilmiştir. Bu ölçme aracı 5'li likert tipi (1= kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) derecelendirme yöntemi ile değerlendirilen 15 maddeden (örn. Kendime hedefler belirler ve sonra onların gerçekleşmesi için çalışırım) oluşmaktadır. Ölçme aracı kimliğin 5 farklı işlevini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. 1) Yapı: Bireyin kendisi ile beraber çevresini anlamlandırması ve tanımlayabilmesi bakımından bir yapı sunar, 2) Amaç: İlişkiler, değerler ve amaçlar doğrultusunda anlam ve yön duygusu sunar, 3) Kontrol: Bireyin kendini ve çevresini kontrol duygusu ve özerklik duygusu sunar, 4) Uyum: Bireyin değerleri, inanışları ve düşünceleri arasında tutarlılık ve uyum duygusu sunar, 5) Gelecek: Bireyin geleceğindeki olasılıklar ve alternatifleri değerlendirmesi açısından bir potansiyel sağlar. (Serafini ve Adams, 2002). Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ve standardizasyon çalışması Demir (2011) tarafından

yapılmıştır. Kimlik İşlevleri Ölçeği'nin güvenilirlik analizinde iç tutarlık katsayıları; yapı boyutu için .70, uyum boyutu için .76, amaç boyutu için .80, gelecek boyutu için .75 ve kontrol boyutu için .77 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin faktör yapısının uyarılma çalışması ile aynı olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan analizler alt boyutların alfa değerlerinin; yapı boyutu .60, amaç .72, gelecek .65, uyum .69, ve son olarak kontrol .68 olarak ölçülmüştür. Diğer taraftan ölçeğin bütün boyutları genel olarak alfa değeri .87 olarak ölçülmüştür.

Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ)

Bu çalışmanın da içinde yer aldığı birinci yazarın yüksek lisans tezinde kolektif eyleme yönelme davranışının incelemesi amacıyla bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu ölçme aracı 9 maddeden oluşmakta ve 6'lı (1= Hiç-- 6= Çok sık) likert yöntemi ile ölçülmektedir. Hazırlanan ölçeğe yapılan faktör analizi sonucunda: ölçek maddelerinin iki faktöre yüklendiği görülmüştür. Ölçek; bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım (örn. Basın açıklaması ve protestolara katıldım) ve bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım (örn. Yasadışı eylemlere katılmak) şeklinde değerlendirilen iki alt boyuta sahiptir. Kolektif Eylem Ölçeği'nin güvenilirlik analizinde; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler boyutuna dair Cronbach Alpha .85 olarak hesaplanırken bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler boyutuna dair Cronbach Alpha değeri .77 olarak hesaplanmıştır. Tüm ölçeğe ait içsel tutarlılık katsayısı .88 iken ölçeğin varyans değeri %64.03 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmada; kimlik işlevleri, sosyal adalet algısı ve kolektif eylem tutumunu ölçmek için kullanılan ölçekler ve alt ölçeklerine ait betimleyici analiz sonuçları Tablo 1.'de görülmektedir. Analizler sonucunda elde edilen sonuçlar verilerin analizlere uygun olduğu ve normal dağıldığını göstermektedir.

Tablo 1. Betimleyici Analiz Sonuçları (Demografik Değişkenler, Sosyal Adalet/Sizlik ve Kolektif Eylem ve Alt Faktörleri)

	N	Min.	Max.	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Yaş	505	17.00	44.00	20.65	2.13	3.26	28,88
Sosyal adalet	504	5.00	24.00	11.20	3.61	.52	.11
Yapı	505	4.00	15.00	11.88	1.80	-.81	1.30
Uyum	505	3.00	15.00	12.14	2.02	-1.10	2.63
Amaç	505	4.00	15.00	11.69	2.04	-.64	.59
Gelecek	505	3.00	15.00	10.66	2.19	-.43	.55
Kontrol	505	3.00	15.00	11.85	1.91	-.71	1.41
BYS Yüklemeyen Eyl.	505	6.00	36.00	16.14	7.35	.57	-.31
BYS Yükleyen Eylem	505	3.00	18.00	6.49	3.88	1.12	.31
Genel Kolektif Eylem	505	9.00	54.00	22.63	10.25	.72	-.03

BYS-Bireye Yasal Sorumluluk

Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere tüm değişkenlere korelasyon analizi uygulanmıştır (Tablo 2.). Analizlerden önce cinsiyet kategorik değişkeni kukla değişken olarak kodlanmıştır (1=Kadın, 2=Erkek).

Tablo 2. Korelasyon Analizi Sonuçları (Demografik Değişkenler, Kimlik İşlevleri, Kimlik Gücü, Sosyal Adalet, Kolektif Eylem ve Alt Boyutları)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Sınıf	1								
2.Sosyal Adalet	.006	1							
3.Yapı	.066	.041	1						
4.Uyum	.058	.115**	.535**	1					
5.Amaç	-.034	.050	.482**	.455**	1				
6.Gelecek	.068	.059	.481**	.406**	.609**	1			
7.Kontrol	.011	.009	.562**	.362**	.533**	.543**	1		
8.BYSYüklemeyen Ey.	.054	-.112*	.160**	.118**	.105*	.128**	.219**	1	
9.BYS Yükleyen Ey.	.021	-.256**	.068	.007	.013	.004	.109*	.200**	1
10.Genel Kolektif Eyl.	.046	-.177**	.141**	.088	.080	.093*	.199**	.383**	.956**

**p<.01, *p<.05; BYS-Bireye Yasal Sorumluluk

Kimlik işlevlerinin kolektif eylem boyutlarını yordama durumunu değerlendirmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır (Tablo 3.). Regresyon analizi yapılırken öncelikle demografik değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini kontrol etmek için (yaş, cinsiyet, sınıf) kontrol değişkeni olarak alınmış, kimlik işlevleri ile ikinci bir blok oluşturulmuştur. Regresyon analizi sonucunda (Tablo 3.) kimlik işlevlerinden yapı, uyum, amaç ve gelecek işlevlerinin kolektif eylem ve alt boyutları olan: bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler faktörü ve bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler faktörünü anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür.

Kimlik işlevlerinden kontrol işlevinin bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılımı anlamlı bir şekilde yordamadığı görülürken; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılımı anlamlı bir şekilde yordadığı ($\beta = .136$, $t = 2.598$, $SH = .203$, $p < .05$) ve yine kontrol işlevinin genel olarak kolektif eyleme katılımı ($\beta = .136$, $t = 2.560$, $SH = .286$, $p < .05$) anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür (Tablo 3.).

Bireylerin sosyal adalet algısının; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılımı ($\beta = -.105$, $t = 2.659$, $SH = .081$, $p < .01$), bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılımı ($\beta = -.252$, $t = -5.962$, $SH = .045$, $p < .01$) ve kolektif eyleme katılımı ($\beta = -.171$, $t = 4.259$, $SH = .114$, $p < .01$) anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Tablo 3. Regresyon Analizi Sonuçları (Kimlik Gücü, Kimlik İşlevleri, Sosyal Adalet ve Kolektif Eylem Boyutları Arasında)

	Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler					Bireye Yasal Sorumluluk Yükleyen Eylemler					Kolektif Eylem Toplam					
	B	SH	β	t	p	B	SH	β	t	p	B	SH	β	t	p	
1. Adım	Yaş	-.179	.172	-.052	-1.046	.296	.106	.090	.058	1.171	.242	-.074	.238	-.015	-.309	.757
	Cinsiyet	2.744	.653	.186	4.200	.000	1.432	.344	.184	4.162	.000	4.175	.908	.203	4.599	.000
	Sınıf	.473	.334	.070	1.416	.157	-.043	.176	-.012	-.245	.807	.430	.464	.045	.926	.355
2. Adım	Yapı	.271	.217	.067	1.248	.213	.096	.122	.045	.790	.430	.368	.307	.065	1.199	.231
	Uyum	.089	.180	.024	.497	.619	.020	.101	.010	.200	.842	.109	.253	.022	.432	.666
	Amaç	-.049	.194	-.014	-.253	.800	-.037	.109	-.020	-.343	.732	-.087	.274	-.017	-.316	.752
	Gelecek	-.041	.179	-.012	-.228	.820	-.120	.100	-.068	-1.197	.232	-.161	.252	-.034	-.638	.524
	Kontrol	.527	.203	.136	2.598	.010	.205	.114	.101	1.803	.072	.732	.286	.136	2.560	.011
	Sosyal Adalet	-.215	.081	-.105	-2.659	.008	-.271	.045	-.252	-5.962	.000	-.486	.114	-.171	-4.259	.000

Sosyal adaletin kimlik işlevleri ve kolektif eylem arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü araştırmak için düzenleyici regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi yapılırken öncelikle demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf) kontrol değişkeni olarak alınmış kimlik işlevleri ölçeğinin alt boyutları (yapı, uyum, amaç, gelecek, kontrol) ve kimlik gücü yordayıcı, çatışma kolektif eylem ölçeğini alt boyutları (bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler, bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler) yordanan değişkenler olarak ele alınmıştır. Sosyal adalet ölçeği ise düzenleyici değişken olarak değerlendirilmiştir. Düzenleyici regresyon analizlerinden önce, Aiken ve West (1991) tarafından önerildiği şekilde kimlik işlevleri ve kimlik gücü (yordayıcı değişken) ve sosyal adalet (düzenleyici değişken) merkezleştirilmiş, etkileşim terimi her iki merkezleştirilmiş değişkenin çarpımı ile elde edilmiştir. Regresyon analizinde ilk adıma demografik değişkenler kontrol değişkenleri olarak bir blok halinde alınmıştır. İkinci adıma merkezleştirilmiş kimlik işlevleri ve sosyal adalet alınarak bir blok oluşturulmuştur. Son adıma etkileşim terimi alınmıştır. Bundan sonra, anlamlı bulgular üzerinden regresyon eğrileri için, Aiken ve West (1991) tarafından önerildiği şekilde, düzenleyici değişkenin yüksek (ortalamadan +1 standart sapma) ve düşük (ortalamadan -1 standart sapma) düzeyleri için, bağımsız değişken (kimlik işlevleri) üzerinde bağımlı değişkenin (kolektif eylem alt boyutları) basit regresyon eşitliği hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar doğrultusunda basit regresyon eğrileri çizilmiştir.

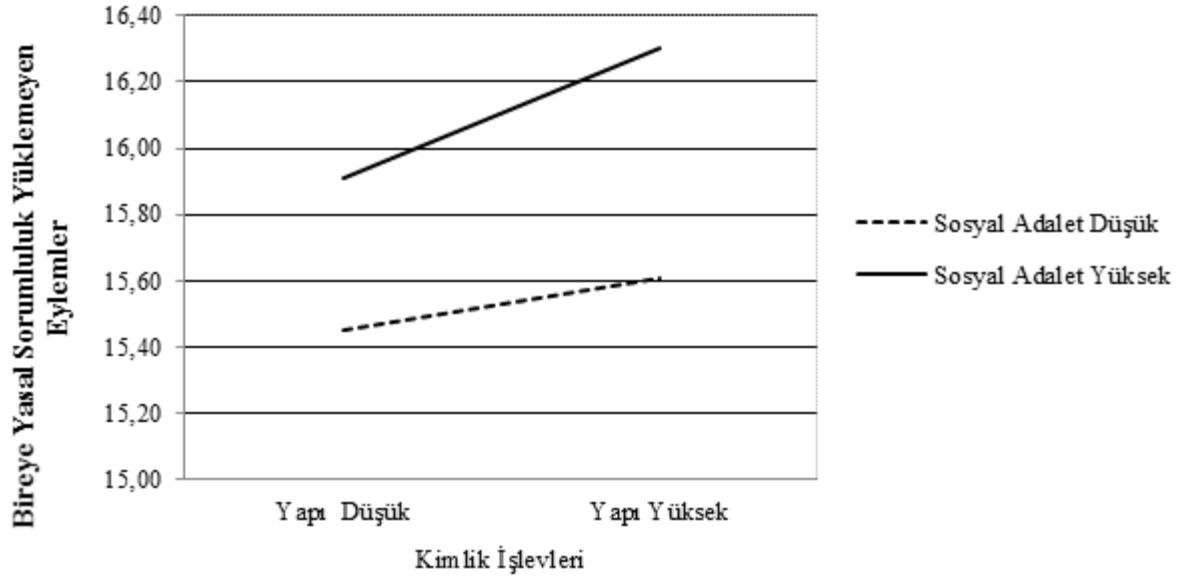
Daha sonraki analiz adımı olarak düzenleyici regresyon analizi planlanmıştır. Bu bağlamda sosyal adalet algısının diğer değişkenler arasındaki düzenleyici rolü incelenmiştir.

Tablo 4. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimlik İşlevleri, Sosyal Adalet ve Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler Boyutu)

	Değişkenler	B	β	t	p	R ²	F
1. Adım	Yaş	-.18	-.05	-1.05	.30	.03	6.44
	Cinsiyet	2.74	.19	4.20	.00		
	Sınıf	.47	.07	1.42	.16		
2. Adım	Yapı	.65	.16	3.69	.00	.07	8.44
	Sosyal Adalet	-.27	-.13	-3.06	.00		
3. Adım	Yapı x Sosyal Adalet	.12	.12	2.68	.01	.08	8.31
	Değişkenler	B	β	t	p	R ²	F
1. Adım	Yaş	-.18	-.05	-1.05	.30	.03	6.44
	Cinsiyet	2.74	.19	4.20	.00		
	Sınıf	.47	.07	1.42	.16		
2. Adım	Uyum	.56	.15	3.49	.00	.07	8.14
	Sosyal Adalet	-.29	-.14	-3.31	.00		
3. Adım	Uyum x Sosyal Adalet	.10	.10	2.19	.03	.07	7.64
	Değişkenler	B	β	t	p	R ²	F
1. Adım	Yaş	-.18	-.05	-1.05	.30	.03	6.44
	Cinsiyet	2.74	.19	4.20	.00		
	Sınıf	.47	.07	1.42	.16		
2. Adım	Kontrol	.81	.21	4.89	.00	.09	10.62
	Sosyal Adalet	-.26	-.13	-2.97	.00		
3. Adım	Kontrol x Sosyal Adalet	.08	.08	1.90	.04	.09	9.50

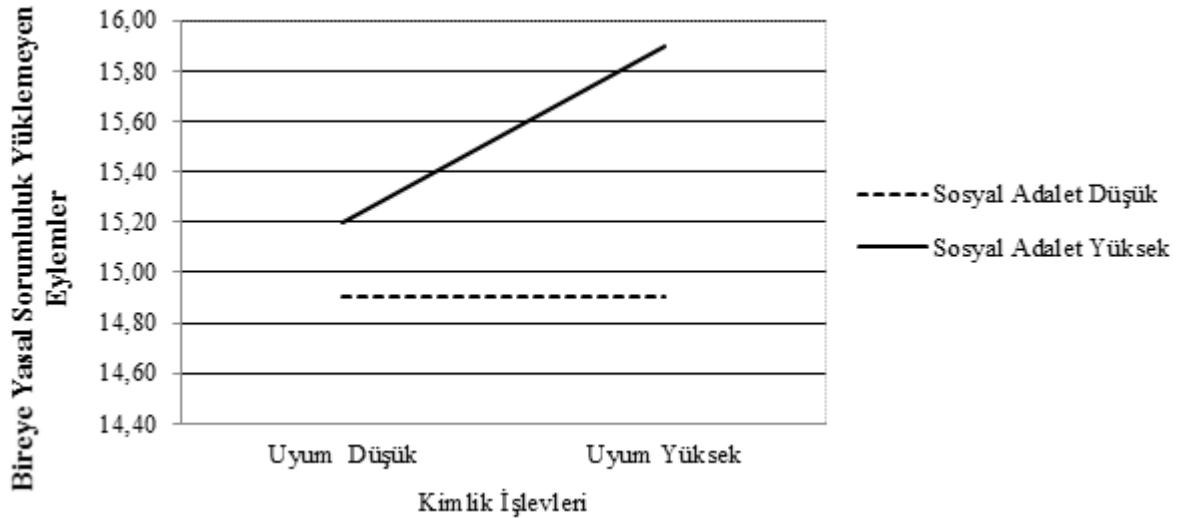
Kimlik işlevleri, kolektif eylem ve bu değişkenlerin alt boyutları arasındaki ilişkilerde sosyal adalet değişkeninin düzenleyici rolünü incelemek amacıyla yapılan analizlerden ortaya çıkan anlamlı veriler Tablo 4.'de sunulmuştur.

Bu doğrultuda ilk olarak, kolektif eylem alt boyutlarından; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler boyutu üzerinde, kimlik işlevleri alt boyutlarından yapı ile sosyal adalet algısı faktörünün etkileşiminin anlamlı ($F=8.31$, $\beta=.12$, $t=2.68$, $R^2=.08$, $p<.05$) olduğu görülmektedir (Grafik 1.).

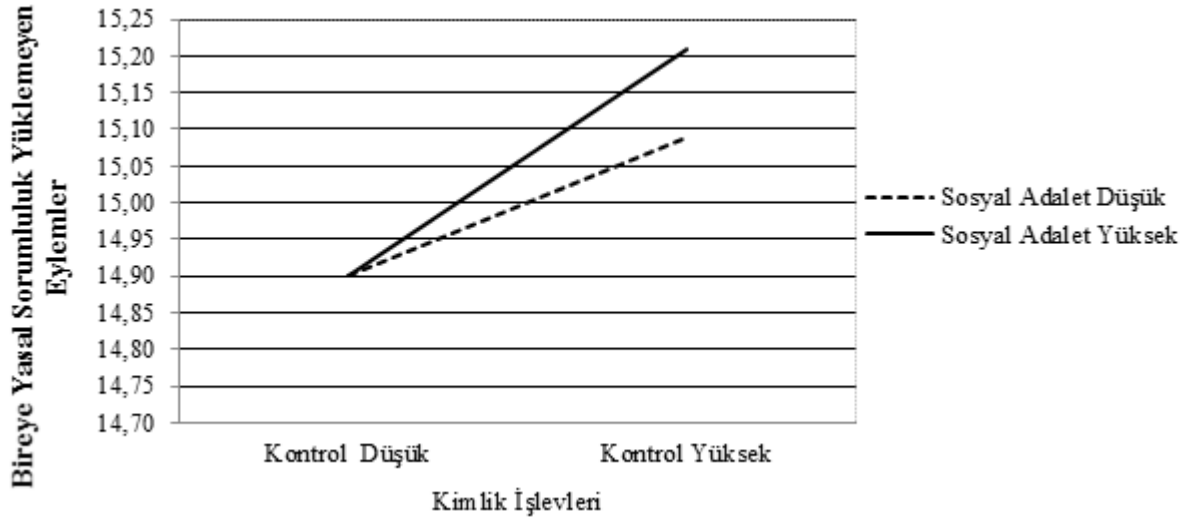
Grafik 1. Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler Boyutu Puanlarının Yordanmasında Kimlik İşlevlerinden Yapı Alt Boyutu ve Sosyal Adalet Arasındaki Etkileşim

Kolektif eylem boyutlarından bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler boyutu üzerinde; kimlik işlevlerinden uyum işlevi ile sosyal adalet algısı faktörünün etkileşiminin anlamlı olduğu görülmektedir ($F=7.64$, $\beta=.10$, $t=2.19$, $R^2=.07$, $p<.05$) (Grafik 2.).

Grafik 2. Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler Boyutu Puanlarının Yordanmasında Kimlik İşlevlerinden Uyum İşlevi ve Sosyal Adalet Arasındaki Etkileşim

Kolektif eylem boyutlarından bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler boyutu üzerinde; kimlik işlevlerinden kontrol işlevi ile sosyal adalet algısı faktörünün etkileşiminin anlamlı olduğu görülmektedir ($F=9.50$, $\beta=.08$, $t=1.90$, $R^2=.09$, $p<.05$) (Grafik 3.).

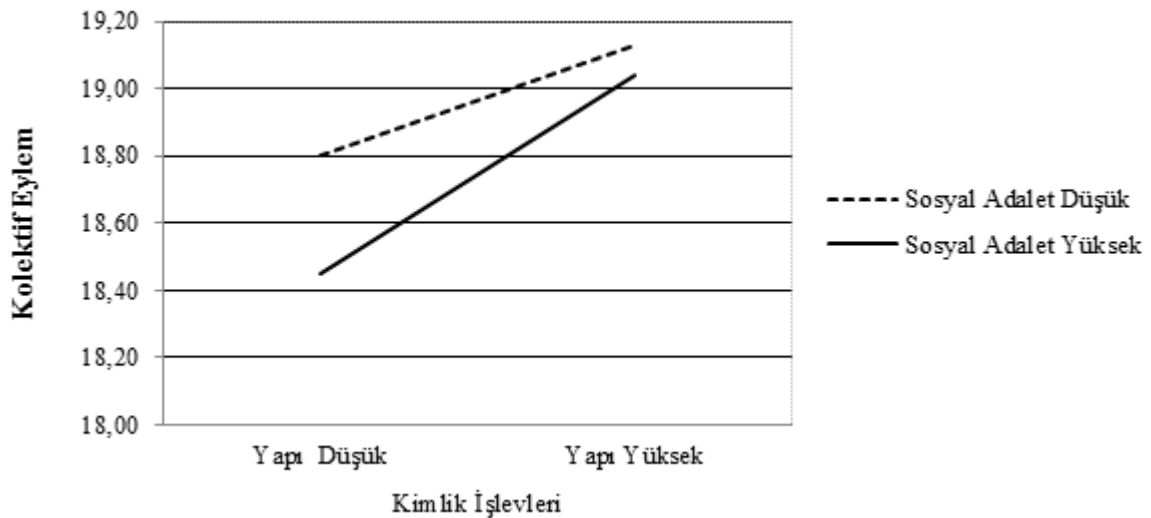

Grafik 3. Bireye Yasal Sorumluluk Yükleme Eylemler Boyutu Puanlarının Yordanmasında Kimlik İşlevlerinden Kontrol İşlevi ve Sosyal Adalet Arasındaki Etkileşim

Tablo 5. Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimlik İşlevleri, Sosyal Adalet ve Genel Kolektif Eylem Değişkeni)

	Değişkenler	B	β	t	p	R ²	F
1. Adım	Yaş	-.07	-.02	-.31	.76	.04	7.47
	Cinsiyet	4.18	.20	4.60	.00		
	Sınıf	.43	.05	.93	.35		
2. Adım	Yapı	.80	.14	3.31	.00	.09	10.88
	Sosyal Adalet	-.56	-.20	-4.58	.00		
3. Adım	Yapı x Sosyal Adalet	.14	.09	2.19	.03	.10	8.31

Genel kolektif eylem değişkeni üzerinde, kimlik işlevlerinden yapı işlevinin sosyal adalet değişkeni ile etkileşiminin anlamlı (Tablo 5.) olduğu görülmektedir ($F=8.31$, $\beta=.09$, $t=2.19$, $R^2=.10$, $p<.05$) (Grafik 4.).

Grafik 4. Kolektif Eylem Puanlarının Yordanmasında Kimlik İşlevlerinden Yapı İşlevi ve Sosyal Adalet Arasındaki Etkileşim

TARTIŞMA

Sosyal adalet algısının, kolektif eylem ve alt boyutları ile kimlik işlevleri ve alt boyutları arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü incelemek bu çalışmanın öncelikli hedeflerinden biridir. Çalışma kapsamında kimlik işlevleri değişkeni ve alt boyutları yordayıcı olarak ele alınırken kolektif eylem değişkeni ve alt boyutları yordanan olarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen verilerin analizi sonucunda kolektif eylem boyutlarından olan bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım üzerinde, sosyal adalet algısı ile kimlik işlevlerinden yapı işlevi etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Yapı işlevi yüksek olan bireylerin sosyal adalet algıları düşük olduğu durumda kolektif eylem ve boyutlarına katılım yüksek olacağı beklenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar beklenti ile doğru orantılıdır. Bu doğrultuda bireyin kendini tanımlayabilmesini sağlayan yapı işlevi bireyin ait olduğu grubun statüsünü yükselmek üzere algıladığı adaletsizlik karşısında kolektif eyleme geçerek kendini tanımladığı yapıyı güçlendirmesi için bir yol olabilir. Yani bireyin algısında yapı işlevinin yüksek ya da düşük olması sosyal adalet algısının yüksek ya da düşük olması tarafından düzenlenerek kolektif eylemin ortaya çıkmasıyla ilişkilendirilir. Sosyal Kimlik Kuramı (SKK) (Tajfel ve Turner, 1979) bireyin kimliklendiği sosyal yapının diğer gruplar arasında sosyal statü bağlamında daha iyi bir konumda olduğunu algılaması ve düşünmesinin önemli olduğunu vurgular (Tajfel ve Turner, 1979; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Bu doğrultuda bireyin adaletsizliğe uğradığını düşündüğü sosyal grubunun statüsünü yükseltme hedefini kendine bir yaşam amacı edinerek bu amaca ulaşmak için kolektif eyleme geçmesine etki edebilir. Bireyin algısında adaleti sağlamak ve hayatını kontrol etmek için özgür iradesi ile bilinçli ve kontrollü olarak kolektif eylem davranışı geliştirebileceği düşünülebilir.

Bulgular kolektif eylem boyutlarından olan bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım üzerinde, sosyal adalet algısı ile kimlik işlevlerinden uyum işlevi etkileşiminin anlamlı olduğunu göstermektedir. Serafini ve Adams'a (2002) göre bireyin yaşamın birçok alanında avantajlı ve dezavantajlı durumlar yaşayabileceğini kimliğin bu işlevinin bu durumlara uyum sağlama yetisini ifade etmektedir. Özellikle sosyal ve akademik alanlarda gerçekleşen değişimlere uyumun önemli olduğunu ve bu uyumun kimliğin bu işlevi ile gerçekleştirdiğini vurgulamışlardır. Diğer taraftan yapılan çalışmalar, bireyleri kolektif eyleme yönelten ve motive eden temel etkenlerin başında sosyal kimlik duygusunun olduğunu ortaya koymuştur (Gamson, 1992; Klandermans, 1997, 2004). Ayrıca çok sayıda çalışmaya göre sosyal kimlik; bireylerin ortak hedefler geliştirdikleri ve kolektif eyleme yönelten ortak acıları deneyimledikleri bir temeldir (Drury ve Reicher, 2005; Postmes ve Branscombe, 2002; Tajfel, 1974; Van Zomeren ve ark., 2004). Kolektif eyleme yönelme konusunda sosyal kimlik; bir merkez işlevi görmekte ve birçok farklı değişken arasında bir köprü görevi görür (Van Zomeren ve ark., 2008). Bununla beraber De La Sablonnière ve arkadaşları (2013) kolektif eylem davranışını bireylerin bir kimlik edinme çabası olarak tanımlamışlardır. Buradan hareketle sosyal kimliğin gereği olarak bireyin ait olduğu gruba uyum sağladığını söyleyebiliriz. Ortaya çıkan bu tablo bireylerin yaşadıkları toplumdan bağımsız hareket etmediklerini yaşanan durumun kendilerinde nasıl bir anlam ifade ettiğinden öte toplumsal olarak bireyler nasıl davranıyorsa kendilerinin de toplumu oluşturan bireylere göre hareket ettiğini düşündürmektedir.

Bulgulardan elde edilen sonuçlardan bir tanesi de sosyal adalet algısının, kontrol işlevi ile bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım arasında düzenleyici rolü olduğu görülmüştür. Kimliğin bireye sağladığı kontrol işlevi bireyin hem bireysel hem de sosyal yaşamda kendi öz kontrolünü sağlamasının karşılığıdır. Bu durumda kimlik kişiye özerklik duygusunun yanında başkalarının arasında bireyin kendini ifade etmesini sağlamaktadır (Serafini ve Adams, 2002). Kimliklenme sürecini tamamlamış ve kimliğin bireye sunduğu kontrol duygusu ön planda olan bireylerde; bağlam ne olursa olsun, kendisi ve çevresi ile olan ilişkisini özgür olarak tanımlayabilen ve varolan toplumsal baskı mekanizmasından sıyrılıp özerkleşmeyi ifade eder. Herhangi bir bağlamda sosyal kimlik belirgin ise bireyler kişisel özelliklerini ön plana çıkarmayıp daha az önemserler (Hogg ve Abrams, 1998; Lipponen ve ark., 2003). Yani birey, belirginleşen sosyal kimliğine göre hareket edip ait olduğu sosyal grubun ihtiyaçlarını önemser iken kişisel ihtiyaçlarını göz ardı eder. Bu doğrultuda sosyal grubun içindeki bireyin davranışları da sosyal kimliği doğrultusunda şekillenir (Dovidio ve ark., 2005; Judge ve ark., 2022; Rathbone ve ark., 2022; Thomas ve ark., 2020; Van Zomeren, 2018; Yzerbyt ve Demoulin, 2010). Bu bağlamda, kontrol işlevi düşük olan bireylerin, bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılımı üzerinde sosyal adalet algısının düşük ya da yüksek olmasının herhangi bir etkisinin görülmemesi; kontrol işlevi düzeyi düşük olan bireylerin toplumdaki diğer bireylere uyma konusunda herhangi bir direnç göstermemesi, irade bağlamında bağımlı olmaları ve kendilerini ifade etme noktasında sıkıntı yaşamaları ile açıklanabilir. Diğer taraftan bireyin hem sağlıklı bir kimlik edinme (Hogg ve Abrams, 1998; Tajfel ve Turner, 1979) hem de yeterlilik duygusunu (Llones ve ark., 2022; Singleton, 1999; Van Zomeren, 2008) tatmin etmek için sürekli bir çaba içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda sosyal adalet algısına bakılmaksızın kontrol algısı yüksek olan bireylerin kolektif eyleme katılımının, bireyin hem içinde bulunduğu grubu hem de bireysel olarak kendini daha iyi bir statüye taşımak ya da varolan yüksek statüyü korumak olarak açıklanabilir.

Son olarak kolektif eyleme katılım bağlamında, sosyal adalet algısı ile kimlik işlevlerinden yapı işlevi etkileşiminin anlamlı olduğu görülmektedir. Doğru temelde ve yeteri düzeyde kimliklenmenin bireye sunduğu en temel işlev yapı işlevidir. Yapı; Serafini ve Adams'ın (2002) tanımlamasıyla, sosyal kimliğin bireye sunduğu; bireyin benliğini anlamlandırabilmesi için bir zemindir. Kimlik yapı işlevi ile bireye özerk ve tek olma duygusunu sunmaktadır (Serafini ve Adams, 2002). Bireyleri kolektif eylemlere katılmaya motive eden faktörlerden biri bireylerin kendi durumlarını diğer grupların üyeleriyle karşılaştırmasıdır. Verilmesi gereken haklardan yararlanamadıklarını görürlerse, bu karşılaştırma sonucunda buna itiraz etme eğiliminde olurlar (Folger, 1986). Özellikle bazı haklardan mahrum bırakılma duygusunu yaşamak, protestolara veya toplu eylemlere katılmaları için motivasyon yaratmaktadır (Klandermans, 1997). Sosyal adalet ve kolektif eyleme ilişkin yapılan çalışmalar (Drury ve Reicher, 2005; Shankar-Brown, 2015; Van Zomeren ve ark., 2008) kimlik ile kolektif eylemin pozitif yönlü ilişkili olduğunu ve algılanan adaletsizlik ile algılanan yeterliliğin, kimlik ile kolektif eylem arasında aracılık ettiğini bulmuşlardır. Dolayısıyla bireyin kimlik işlevlerinden yapı işlevi düzeyinin artması bireyin özerk ve biricik olduğuna olan inancını ve kendini çevresini tanıyıp tanımlayabilen bir karakterin ortaya çıkmasını sağladığını söyleyebiliriz. Böyle bir yapıda olan bir bireyin sosyal adaletsizlik algısının düşük olduğu durumda, itiraz edebilme, hakkını savunma veya dezavantajlı durumdan kurtulmak için kolektif eyleme yöneldiği düşünülmektedir. Ayrıca

bireyin sosyal adaletsizlik karşısında kolektif eyleme yönelmesi bireyin kendi içinde inşa ettiği yapısal bütünlüğün riske düşme kaygısından kaynaklandığı söylenebilir.

Bu çalışmada kimlik işlevleri ve kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal adalet/adaletsizlik algısının rolü açıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Kimlik işlevlerinin alt boyutları ile bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmazken yine “gelecek” kimlik işlevinin herhangi bir bağımlı değişken ile anlamlı bir ilişkisi gözlenmemiştir. Ortaya çıkan bu durumun birçok nedeni olabilir. Ancak özellikle ölçeğin yapısı ve örneklemin büyük olması istatistiksel sonuçların düşük veya anlamsız çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan kolektif eylem ölçeği alt boyutlarından bireye yasal sorumluluk yükleyen alt boyutundaki sorular karşısında katılımcıların kendilerini sansüredikleri ve gerçek düşüncelerini yansıtmakta imtina ettikleri düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ilgili literatüre en önemli katkısı daha çok göçmenler veya mülteciler (Gezici-Yalçın, 2007; Ufkes ve ark., 2014), LGBTİ bireyler (Simon ve ark., 1998), dezavantajlı durumdaki öğrenciler (Lalonde ve Cameron, 1994), politik üniversiteliler (Braungart ve Braungart, 1990; Flacks, 1990) gibi normatif olmayan gruplarda çalışılan kolektif eylem kavramının normatif bir grupta çalışılmış ve anlamlı bulgular elde edilmiş olmasıdır.

Bu çalışmada kimlik işlevleri ile kolektif eylem arasında sosyal adaletin etkin bir şekilde düzenleyici bir rol oynadığının tespit edildiği söylenebilir. Yani kimliklenmiş ve bu kimliğin işlevlerini özümsemiş bireyin, kolektif eyleme yönelme davranışının nasıl olacağı yine bireyin sosyal adalet algısının düzeyi belirlemektedir diyebiliriz. Başka bir deyişle kolektif eyleme yönelmek için sadece sosyal adalet algısı veya kimlik ve kimlik işlevleri yetersiz kalabilir. Ancak sosyal adalet algısı ile kimlik işlevlerinin etkileşimi ortaya ciddi bir aktivizm ve kolektif eyleme yönelme potansiyeli yaratıyor diyebiliriz. Elde edilen bulgular bu iddiayı ciddi bir şekilde desteklemektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgular Türkiye’de üniversite gençliğinin kimlik işlevleri sosyal adalet algısı ve kolektif eyleme gitme durumu arasındaki ilişkileri ortaya koymasından açısından önemlidir. Ülkede huzur ve barış ortamının inşa edilmesinde tek başına ekonomik, siyasal vb. konularda sosyal adaletsizlikle mücadele etmenin değil; bireysel düzeyde gençlerin kimlik işlevlerinin çalışma sistematığının de hesaba katılması gerektiği söylenebilir. Özellikle gençlerin kimlik işlevlerini artırmaya yönelik olarak geliştirilebilecek sosyal politikalar; Türkiye’de çatışma ortamının azaltılmasında, şiddet içeren eylemlerin önüne geçilmesinde yeni bir bakış açısı sunabilir.

Bu çalışma için 2014-2015 yıllarında gerçekleştirilmiş olup aynı tarihlerde veriler toplanmıştır. O dönemde henüz Türkiye’de sosyal medya ve siber suçlara ilişkin yasal bir düzenleme yoktu. Dolayısıyla bu çalışmada kullanılan kolektif eylem ölçeğinin içeriği ve yapısı değişmiş olabilir. Zira katılımcılar herhangi bir yasal düzenlemenin olmadığı bir ortamda sosyal medya kullanımına ilişkin sorulara farklı cevaplar verdikleri düşünülmektedir. Bu durum geçen zaman içinde bu çalışma sonuçlarının yeniden test edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Sınırlılıklar: Bu çalışma kısıtlı bir zamanda ve kısıtlı bir örneklem ile yapılmıştır dolayısıyla genellenebilirlik açısından bir kısıtlılık içermektedir. Yine çalışmanın diğer bir kısıtlılığının veri toplama sürecinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira verilerin sınıf ortamında

toplanması ve ders öncesi veya sonrasında alınmasından ötürü katılımcılar gerçek düşüncelerini yansıtmamış olabilirler. İleride yapılacak çalışmaların daha geniş bir örnekleme ve sadece üniversite öğrencilerinden değil farklı alan ve mekandaki gençlerden; karıştırıcı faktörlerin daha aza indirgenebileceği koşullar altında veri toplanması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Yazarlar bu yazı için herhangi finansal destek almamıştır.

KAYNAKLAR

- Adams, A. G. ve Marshall, K. S. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of Adolescence*, 19(5), 429-442.
- Braungart, M. M. ve Braungart, G. R. (1990). The life-course development of left-and right-wing youth activist leaders from the 1960. *Political Psychology*, 11, 243-282.
- Chan, R. C. ve Mak, W. W. (2020). Liberating and empowering effects of critical reflection on collective action in LGBT and cisgender heterosexual individuals. *American Journal of Community Psychology*, 65(1-2), 63-77.
- Chayinska, M., Miranda, D. ve González, R. (2021). A longitudinal study of the bidirectional causal relationships between online political participation and offline collective action. *Computers in Human Behavior*, 121, 106810.
- De La Sablonnière, R., Bourgeois, L. F. ve Najih, M. (2013). Dramatic social change: A social psychological perspective. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1), 253-272.
- Demir, İ. (2011). Kimlik İşlevleri Ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenirliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 571-586.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Pearson, A. R. ve Riek, B. M. (2005). Social identities and social context: Social attitudes and personal well-being. In *Social identification in groups*. Emerald Group Publishing Limited.
- Drury, J. ve Reicher, S. (2005). Explaining enduring empowerment: A comparative study of collective action and psychological outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35-38.
- Duncan, E. L. (2012). The psychology of collective action. In K. Deaux ve M. Snyder (Eds.), *Oxford handbook of personality and social psychology* (pp. 781-803). Oxford University Press.
- Ellemers, N., Van Knippenberg, A. ve Wilke, H. (1990). The influence of permeability of group boundaries and stability of group status on strategies of individual mobility and social change. *British Journal of Social Psychology*, 29(3), 233-246.
- Flacks, R. (1990). Social bases of activist identity: Comment on braungart article. *Political Psychology*, 11, 283-292.
- Folger, R. (1986). Rethinking equity theory. In *Justice in social relations* (pp. 145-162). Springer.

- Gamson, W. A. (1992). The social psychology of collective action. In A. D. Morris ve C. M. Muller (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (pp. 53-76). Yale University Press.
- Gezici-Yalçın, M. (2007). *Collective action of immigrants from Turkey living in Germany* [Unpublished doctoral dissertation]. Philipps-Universität Marburg.
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1988). *Social identify cations: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge.
- Judge, M., Fernando, J. W. ve Begeny, C. T. (2022). Dietary behaviour as a form of collective action: A social identity model of vegan activism. *Appetite*, 168, 105730.
- Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2017). Kolektif Eylem Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne*, 5(9), 111-129.
- Klandermans, B. (1997). *The social psychology of protest*. Blackwell.
- Knippenberg, A. V. ve Ellemers, N. (1990). Social identity and intergroup differentiation processes. *European Review of Social Psychology*, 1(1), 137-169.
- Lipponen, J., Helkama, K. ve Juslin, M. (2003). Subgroup identification, superordinate identification and intergroup bias between the subgroups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 239-250.
- Livingstone, A. G. (2021). What social identities can tell us about violence in social movements, and vice versa: A social-psychological response to “violence, social movements, and black freedom struggles: Ten theses toward a research agenda for scholars of contention today”. *Contention*, 9(1), 142-148.
- Livingstone, A. G., Spears, R., Manstead, A., Makanju, D. ve Sweetman, J. (2022). Dilemmas of resistance: How concerns for cultural identity shape and constrain resistance among minority groups.
- Ljubotina, D. (2004). Young people and social justice. *Croatian Journal of Social Policy*, 11(2), 159-175.
- Llones, C. A., Mankeb, P., Wongtragoon, U. ve Suwanmaneepong, S. (2022). Production efficiency and the role of collective actions among irrigated rice farms in Northern Thailand. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 1-11.
- Mamatoğlu, N. (2008). Öğretmenlerde kimliklenme ve kimliklenmenin işe yönelik tutum ve algıları yordayıcılığı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 47-62.
- Mamatoğlu, N. (2010). Lider davranışları algıları ve örgütsel kimliklenme boyutları arasında çalışanın kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 82-97.
- McGarty, C., Bliuc, A. M., Thomas, E. ve Bongiorno, R. (2009). Collective action as the material expression of opinion-based group membership. *Journal of Social Issues*, 65(4), 839-857.
- Postmes, T. ve Branscombe, N. R. (2002). Influence of long-term racial environmental composition on subjective well-being in African Americans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 735.

- Pozzi, M., Passini, S., Chayinska, M., Morselli, D., Ellena, A. M., Włodarczyk, A. ve Pistoni, C. (2022). Coming together to awaken our democracy: Examining precursors of emergent social identity and collective action among activists and non-activists in the 2019-2020 Chile despertó protests. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.
- Pratt, M. G. (2001). Social identity dynamics in modern organizations: An organizational psychology/organizational behavior perspective. In M. A. Hogg ve D. J. Terry (Eds.), *Social identity processes in organizational context* (pp. 13-30). Psychology Press.
- Rathbone, J. A., Jetten, J. ve Cruwys, T. (2022). Perceived legitimacy of weight-based discrimination: Consequences for group identity, collective action, body satisfaction, and self-esteem. *Body Image, 41*, 156-162.
- Reicher, S. D. (1996). The battle of Westminster: Developing the social identity model of crowd behavior in order to explain the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology, 26*, 115-134.
- Selvanathan, H. P. ve Leidner, B. (2020). Modes of ingroup identification and notions of justice provide distinct pathways to normative and nonnormative collective action in the Israeli-Palestinian conflict. *Journal of conflict resolution, 64*(9), 1754-1788.
- Serafini, T. E. ve Adams, G. R. (2002). Functions of identity: Scale construction and validation. *Identity: An International Journal of Theory and Research, 2*(4), 361-389.
- Shankar-Brown, R. (2015). Urbanization and persistent educational inequalities: The need for collective action towards equity and social justice. *National Youth Advocacy and Resilience Journal, 1*(1), 31.
- Simon, B. ve Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American Psychologist, 56*, 319-331.
- Simon, B., Loewy, M., Stürmer, S., Weber, U., Freytag, P., Habig, C., Kampmeier, C. ve Spahlinger, P. (1998). Collective identification and social movement participation. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(3), 646z.
- Singleton, S. (1999). Commons problems, collective action and efficiency: Past and present institutions of governance in Pacific Northwest salmon fisheries. *Journal of Theoretical Politics, 11*(3), 367-391.
- Sturmer, S. ve Simon, B. (2004). Collective action: Towards a dual-pathway model. *European Review of Social Psychology, 15*(1), 59-99.
- Sturmer, S. ve Simon, B. (2009). Pathways to collective protest: Calculation, identification, or emotion? A critical analysis of the role of group-based anger in social movement participation. *Journal of Social Issues, 65*(4), 681-705.
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information, 13*(2), 65-93.
- Tajfel, H. (1978). *Social categorization, social identity, and social comparison: Differentiation between social groups*. Academic Press.

- Tajfel, H. ve Turner, C. J. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In G. Austin ve S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (pp. 33-47). Brooks/Cole.
- Thomas, E. F., Zubielevitch, E., Sibley, C. G. ve Osborne, D. (2020). Testing the social identity model of collective action longitudinally and across structurally disadvantaged and advantaged groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(6), 823-838.
- Ufkes, G. E., Dovidio F. J. ve Tel, G. (2014). Identity and collective action among European Kurds. *British Journal of Social Psychology*.
- Uluğ, Ö. M. ve Acar, Y. G. (2019). Names will never hurt us: A qualitative exploration of çapulcu identity through the eyes of Gezi Park protesters. *British Journal of Social Psychology*, 58(3), 714-729.
- Uluğ, Ö. M. ve Tropp, L. R. (2021). Witnessing racial discrimination shapes collective action for racial justice: Enhancing awareness of privilege among advantaged groups. *Journal of Applied Social Psychology*, 51(3), 248-261.
- Van Knippenberg, D. ve van Schie, E. C. M. (2000). Foci and correlates of organizational identification. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73, 137-147.
- Van Zomeren, M. ve Iyer, A. (2009). Introduction to the social and psychological dynamics of collective action. *Journal of Social Issues*, 65(4), 645-660.
- Van Zomeren, M., Kutlaca, M. ve Turner-Zwinkels, F. (2018). Integrating who “we” are with what “we” (will not) stand for: A further extension of the social identity model of collective action. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 122-160.
- Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134(4), 504-535.
- Van Zomeren, M., Spears, R., Fischer, A. H. ve Leach, C. W. (2004). Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(5), 649.
- Wright, C. S. (2001). Strategic collective action: Social psychology and social change. *Blackwell Handbook of Social Psychology: Intergroup Processes*, 409-430.
- Wright, C. S., Taylor, M. D. ve Moghaddam, M. F. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: From acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 994.
- Yıldırım, F. (2011). Üniversite gençliği sosyal adaletten ne anlıyor? Sosyal adalet ilkelerinin sosyal adalet algısı üzerindeki etkisi. *Aile ve Toplum: Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 25(7), 113-124.
- Yıldırım, F. (2011). *Üniversite gençliği sosyal adaletten ne anlıyor? Sosyal adalet ilkeleri bağlamında bir eğilim belirleme araştırması* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Yzerbyt, V. ve Demoulin, S. (2010). Intergroup relations. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert, ve G. Lindzey (Eds.), *Handbook of social psychology* (pp. 1024-1083). John Wiley & Sons, Inc.